

Т.П. Гуліцкая

“SYNOD BRZESKI”: ДА ПРАБЛЕМЫ АЎТАРСТВА

У 1596 г. у Вільні на польскай мове быў ананімна выдадзены “Synod Brzeski”, а праз некаторы час у Кракаве з’явілася “Obrona Synodu Brzeskiego” (1597). Кнігі былі перакладзены на беларускую мову Іпаціем Пацеем пад адзінай назвай “Описание и оборона Събору Руского Берестейского” [1] і дапоўнены “Предъмовой до чытельника”, дзе ў традыцыйнай манеры пісьменнікам абгрунтаваны прычыны напісання твора.

Ананімнае выданне твораў было з’явай даволі распаўсюджанай, што тлумачыцца хутчэй “не “сярэдневяковым” тыпам мыслення, а, перш за ўсё, гісторыка-палітычнай сітуацыяй у Рэчы Паспалітай пасля Брэсцкай царкоўнай уніі 1596 г.” [2, с. 20].

Магчыма, пераклад твора І. Пацеем даў падставу некаторым даследчыкам лічыць яго аўтарам “Апісання і абароны”. З’яўленне гіпотэзы аб аўтарстве палеміста можа быць звязана і з тым, што выступленнем супраць “Апокрысіса” стаў “Антырызис, ці Апалогія супраць Хрыстафора Філалета”, напісаны І. Пацеем, а не кніга Пятра Скаргі [3].

Так званая ананімнасць не заўсёды была сакрэтам для сучаснікаў. У палемічных творах часта сустракаюцца звесткі аб аўтары той ці іншай кнігі. У “Антырызисе” І. Пацей гаворыць пра аўтара “Апісання і абароны” так: “Roku niedawno przeszłego 1597, wydane były z druku pismem Polskim y Ruskim książki, ktorым tytuł “Obrona synodu Ruskiego Brzeskiego, w roku 1596 zebranego”. W ktorých kxiąszkach chociaz autor imienia swego nie napisał, a wszakże wielom ludziom pobożnym y krześciańskim wiadomo iest, kto ie wydał. Nie potryeba się o nim pytać: z samey rzeczy krześciański czytelnik pozna, że iest katolik pobożny y sługa kościoła Bożego prawdziwy, który nie za naymem, ani dla pożytku swego, albo sławy, iakiey prożney (poniewasz świat ten y wszystkie roskoszy iego opuścił, a tylko na służbę Bożą vdał się) ale miłuiąc Pana Boga y prawdę iego ś., to wszystko, co się na tym synodzie Brzeskim działo, dla wiadomości ludzkiej prawdziwie opisał, ku pociesze wszystkim prawowiernym katolikom” [3, с. 482].

Важна адзначыць, што ў “Антырызисе” даецца спасылка на іншы твор – “Справядлівае апісанне ўчынку і справы сінодавай”, які аўтар называе сваім і просіць чытача не блытаць яго з “Абаронай і апісаннем сабора рускага Берасцейскага”: “Chcesz li wiedzieć, krześciański bracie, czytaj sobie kxiązeczki Ruskie drukowane, **nie te, na ktore Philalet odpisuie,**

ale drugie, ktorym napis: “Sprawiedliwe opisanie postępku y sprawy synodu Brzeskiego”. A chociaż y to dobrze wiemy, isz adwersarze gdziekolwiek ich dostać mogą, palą, aby się ich nieprawdy ludzie nie dowiedzieli. A wszaże y **w tych moich ksiąszkach** na swym mieyscu, každy rzeczy, iako się co działo, przypomnieć nie przebaczę” [3, с. 503] – (вылучана нами – Т.Г.). Гэтым самым палеміст адмяжоўвае сябе ад аўтарства “Апісання і абароны”.

Такім чынам, гіпотэза, што аўтарам твора мог быць І. Пацей, не знаходзіць дакументальнага пацверджання.

Найбольш пашырана сярод даследчыкаў меркаванне аб тым, што аўтарам “Апісання і абароны” з’ўляецца Пётр Скарга. Менавіта пад яго прозвішчам твор надрукаваны ў “Помніках палемічнай літаратуры” на польскай [4] і беларускай мовах [1].

Параўнанне “Пра адзінства касцёла божага” (1590) з “Апісаннем і абаронай сабора рускага Берасцейскага” дазваляе адзначыць іх зместавае, структурнае і стылёвае падабенства.

Першая частка кнігі храналагічна апісвае падзеі, што адбываліся на саборы 6–9 кастрычніка 1596 г. У другой аўтар абгрунтоўвае тэарэтычны, гістарычны і практычны аспекты прынятай уніі, і робіць гэта на падставе тых самых тэзісаў, што і ў трактаце “Пра адзінства касцёла божага”.

Стылёвая і структурная блізкасць двух твораў выразна прасочваецца пры супастаўленні асобных раздзелаў: трэцяга раздзела “Апісання і абароны” (“Iako monarchia abo iedynowładztwo kościelne w Ewangeliey fundowane iest” [1, с. 243]) з дзевятым раздзелам першай часткі “Пра адзінства” (“Chrystus iednego nawyższego pasterza wszytkiego kościoła swego po sobie postanowił – Piotra świętego” [5, с. 570]); адпаведна чацвёртага (“Iako rząd y przełożénstwo iednego pasterza z Piotrem ś. nie vmarło, ale na Rzymskich biskupach y papieżach stanęło” [1, с. 249]) з дванаццатым і трынаццатым раздзеламі першай часткі (“Na vrząd z prełożénstwo Piotra ś., ktore miał nad wszytkim chrześcijaństwem, wstąpiłi biskupowi Rzymscy” [5, с. 574] і “Świadectwa Greckich doktorow, iż biskup Rzymski ma przełożénstwo nad wszytkimi kościoły Chrystusowemi po wszytkim świecie” [5, с. 585]), пры гэтым варта адзначыць, што ў апошнім выпадку назіраецца амаль поўнае тэкставае супадзенне.

Даследаванне вышэйназваных раздзелаў дазваляе вызначыць кампазіцыйную заканамернасць размеркавання стылістычнага матэрыялу: разважанні аўтара – цытаванне greckich doktorow – аўтарская выснова.

Зварот да такога тыпу аргументавання як спасылка на аўтарытэты айцоў царквы ўвогуле ўласцівы творам палемічнай літаратуры, аднак у

трэцім раздзеле “Апісання і абароны” і дзевятым раздзеле “Пра адзінства” амаль супадае іх паслядоўнасць. У першым выпадку аўтар цытуе словы Арыгена, Васіля Вялікага, Грыгорыя Назіянзена, Епіфанія, Кірылы Ерусалімскага, Іаана Златавуста, Феафілакта, Генадзія Схалярыя, у другім – Арыгена, Афанасія, Васіля Вялікага, Грыгорыя Назіянзена, Епіфанія, Іаана Златавуста, Кіпрыяна, Іларыя, Аўгусціна. Але варта адзначыць, што пры гэтым палемістам падаюцца розныя цытаты, а, улічваючы іх аб’ём, становяцца больш выразнымі за іншыя мастацкія сродкі. Такім чынам, асноўная думка пісьменніка як бы канкрэтызуецца рознымі цытатамі, што канцэнтруе ўвагу, дапамагае стварыць патрэбнае ўражанне.

Другая палова чацвёртага раздзела практычна цалкам адпавядае зместу трынаццатага раздзела “Пра адзінства касцёла божага”: супадаюць не толькі цытаты “грэцкіх дактароў”, аўтарам захавана іх паслядоўнасць, за выключэннем прыведзеных у “Апісанні і абароне” выказванняў Генадзія Схалярыя і пашыранай цытаты з ліста Юстыніяна.

Пісьменнікам выкарыстаны не толькі адныя і тыя ж вобразныя сродкі, але часта, амаль без змен, паўтараюцца асобныя часткі “Пра адзінства касцёла божага”:

**Апісанне і абарона
сабора рускага Берасцейскага**

Gdy się Grekowie z soboru Florenckiego do domu wrocili, Marek Epheski – lud prosty, y czernce, y humeny, y inne niewiadome a głupie prostaki poburzywszy, aby się onemu wszystkiemu, co spolnie z Ducha Ś. y za zgodą Chrystusowey miłości postanowiono było, sprzeciwili, – wielką przeszkodę do wykonania oney świętey jedności uczynił [1, c. 292].

Był na tym Florenckim synodzie znaczny barzo y uczony metropolita Kijowski y wszystkiey Rusi Isidorus, który z strony Ruskich krajow nie tylo na synodalską zgodę y wiarę zezwalał, ale jey między swoją Rusią y w Moskwie mocno popierał, y w Grecyey innym prawowiernym wiele pomagał. W Sączu, gdy się wracał, w naszym kościele Łacińskim mszą ś. abo liturgią miał, y tam od Zbigniewa, biskupa Krakowskiego, z wielką czcią przyjęty jest, jako pisze nasz Miechowita. Y u krola Władysława

Пра адзінства касцёла божага

Gdy się Grekowie z ośmego soboru w wielkiey zgodzie, iedności y miłości z Łacinniki roziachali, Marek Epheski, rozsiewca niezgody między bracią y sługa dyabelski, w Carogrodzie y po wszystkiey Grecyey czernce proste a vporne wzburzył y lud pospolity [6, c. 456].

A Isidor, mitropolit Kiiowski, iadąc ze Włoch do swey Rusi, niosąc ś. pokoy y iedność na granicy Polskiey, iako pisze Miechowita, z wielką czcią w Sandeczu albo w Sączu od Zbigniewa kardynała y biskupa Krakowskiego przyjęty iest. Y tam w kościele Rzymskim po Grecki, iako iedney wiary katolickiey biskup y iedney głowy członek, mszą ś. służył v iednegoż ołtarza, co y biskup Krakowski. O, iakoby to miła iedność, byśmy tego y tu w Wilnie doczekali! Niosąc tedy do Rusi ieden list ziednoczenia papieski z ołownymy, a

Польского и Венгерского привилей
своей Руси otrzymał [1, c. 288].

други cesarski z złotymi pieczęciami (iako
mowi Miechowita), iako mniemam, przez
nieiaki czas Ruskie te narody, które są
pod kroleм Polskim y w wielkim
księstwie Litowskim, do iedności ś.
pszywodził y nauczał [6, c. 457].

Паўтарэнне асобных раздзелаў, частак, цытат з’яўляецца адной з
адметных асаблівасцей палемічнай літаратуры. Аднак у дадзеным выпадку
мы сустракаемся з аўтарскай перапрацоўкай папярэдняй кнігі. Пры гэтым
абгрунтаванне тэарэтычных, гістарычных і практычных ідэй, у больш
сціслай форме выкладзеных ў “Апісанні і абароне”, не маюць істотных
разыходжанняў з трактатам “Пра адзінства”:

**Апісанне і абарона
сабора рускага Берасцейскага**

Jako fundament naupierwsza jest rzecz,
która wszystko budowanie trzyma, tak
Piotr ś. naupierwszą jest głową kościoła
Bożego, naktorym się wszytek wspiera
[1, c. 243–245].

To przełożęństwo Piotra ś. śmiercią jego
wstać nie mogło. Bo kościół Boży y owce
Chrystusowe trwają aż do końca świata y
muszą mieć takie opatrzenie y rząd dla
zbawienia swego. Każda zwierzchność nie
dla tego jest, co na niej siedzi, ale dla
tych, ktorými rządzi. Ieśliż za czasu Piotra
ś. kościół takiego starszego, iakiego
Chrystus postawił, potrzebował,— daleko
więcej po śmierci Piotra ś., gdy się na
wszytek świat rozszerzał. Y dla tego
onych słów, które Pan do Piotra mówił:
„paś owce Moje”, nie może być inakże
rozumienie, iednego iż ten urząd
pasterstwa z na potomki Piotrowe
ściągnąć się ma [1, c. 249].

Пра адзінства касцёла божага

Jako w budowaniu naprzedniejsza rzecz
jest fundament, tak Piotr ś. naupierwszym
być miał urządzeniem kościoła jego; a
iako fundament wszystkiego budowania
wspiera, tak wiara y urząd jego miał
wszystkie wspierać [5, c. 570].

Urząd y przełożęństwo Piotra ś. vmrzeć y
wstać z osobą jego w kościele Bożym nie
mogło. Bo urzędy y zwierzchności
wszelakie nie są dla tego, który na nich
siedzi, ale dla tych, który rządzi. Pasterz
nie dla siebie jest pasterzem, ale dla owiec
jemu poruc

zonych. A iż owce Chrystusowe y kościół
jego nie do żywota Piotra ś. trwa, ale do
końca świata, tedy pasterza zawsze mieć
musi. A ieśli za żywota Piotra ś. Kościół
Chrystusow iednego nawyższego
urzędnika dla zachowania swej iedności
mieć musiał, pewnie y po śmierci jego
takiego rządu tym więcej potrzebuje, im
się szerzey y na różne narody
rozkrzewia... Przetoż w onych słowach
swoich Pan nasz do Piotra, gdy mówił:
„paś owce moje”, nie tylko Piotra, ale ine
następniki jego rozumiał [5, c. 580–581].

Такім чынам, тэксталагічнае параўнанне і аналіз тэкстаў “Пра
адзінства касцёла божага” і “Апісання і абароны сабора рускага
Берасцейскага” дазваляюць сцвярджаць, што аўтарства апошняга
належаць Пятру Скаргу.

Літаратура

1. Скарга П. Берестейский собор и оборона его // Русская историческая библиотека. Памятники полемической литературы. Кн. 3. Т. 19. СПб., 1903.
2. Кароткі У.Г. Беларускія прадмовы і пасляслоўі другой палавіны XVI – першай палавіны XVII ст. // Прадмовы і пасляслоўі паслядоўнікаў Францыска Скарыны. Мінск, 1991.
3. Потей И. Антиризис или Апология // Русская историческая библиотека. Памятники полемической литературы. Кн. 3. Т. 19. СПб., 1903.
4. Скарга П. Берестейский собор и оборона его // Русская историческая библиотека. Памятники полемической литературы. Кн. 2. Т. 7. СПб., 1882.
5. Skarga P. O rządze y jedności kościoła Bożego. Новые статьи Петра Скарги // Русская историческая библиотека. Памятники полемической литературы. Кн. 2. Т. 7. СПб., 1882.
6. Skarga P. O jedności Kościoła Bożego pod jednym pasterzem // Русская историческая библиотека. Памятники полемической литературы. Кн. 2. Т. 7. СПб., 1882.

В.У. Дзегцярэнка

ЛІТАРАТУРНЫЯ І ФАЛЬКЛОРНЫЯ ТРАДЫЦЫІ Ў ТВОРЧАСЦІ КАРАЛЯ ЖЭРА І ЮЗАФА БАКІ

Караль Жэра (1743 – пасля 1798) і Юзаф Бака (1706–1780) – прадстаўнікі позняга барока¹, суайчыннікі, выхаванцы езуіцкіх школ, ксяндзы-місіянеры, творчасць якіх амаль незнаёмая беларускім літаратуразнаўцам.

Караль Жэра – манах-францысканец, які нарадзіўся на Падляшшы, вучыўся там у езуіцкай калегіі, а быў ксяндзом на Беларусі. Ён аўтар кнігі “Vorago rerum. Torba śmiechu...” – зборніка фацэцый, сабраных ім, літаратурна апрацаваных і ўкладзеных у кнігу са стройнай кампазіцыяй:

1. Доўгая квяцістая макаранічная назва.
2. Макаранічны верш, у якім зашыфравана прозвішча Жэра.
3. Апісанне родавага гербу Жэраў.
4. Аўтабіяграфія, напісаная макаранічнай (польска-лацінскай) мовай.
5. Прадмовы (шэсць), звернутыя да чытача, крытыка, паслядоўніка.
6. Уласна фацэцыі (235). Сама наяўнасць гэтых элементаў сведчыць пра імкненне стварыць закончаны, арганізаваны твор, кнігу для шырокага чытання, якая б адпавядала літаратурным канонам.

Юзаф Бака – ксёндз-езуіт, які нарадзіўся ў сям’і мінскага скарбніка, вучыўся ў езуіцкай калегіі, быў місіянерам на Беларусі і Літве. Асноўным

¹ Польскі даследчык Чэслаў Хэрнас лічыць межамі позняга барока 1670–1730 гг. [5, с. 20–21].